

ČETVRTI BATALJON 3. KRAJIŠKE BRIGADE

Krećući se od Teslića, 4. bataljon 3. krajiške brigade je, 7. februara 1943. godine uveče, posle osmodnevnog marša stigao u rejon sela Voljice (6 km jugozapadno od G. Vakufa). Tu na prostoriji Voljice — Sugine Bare, bataljon se zadržao do 15. februara, bez borbenog dodira sa neprijateljem, vršeći izvidanja u pravcu Bugojna, planine Škrta i sela G. Vukovska. Ovo vreme dobro mu je došlo za odmor jedinica i intenzivan partijsko-politički rad, koji se u tom momentu posebno nametao. Naime, među borcima su se pronosili glasovi da je stanje na slobodnoj teritoriji Bosanske krajine veoma teško, da neprijatelj nemilosrdno pali, pljačka i ubija stanovništvo, što je kod izvesnog broja boraca pojačalo nostalgiju za rodnim krajem i želju da se tamo nađu i pomognu narodu.

Po podne 16. februara bataljon je dobio naređenje da hitno odmaršuje u rejon Prozora i stavi se pod komandu štaba 5. crnogorske brigade, kao njena rezerva pri ponovnom napadu na ovaj italijanski garnizon. Posle usiljenog marša cestom G. Vakuf — Prozor bataljon je kasno uveče stigao u selo Gmići, nekoliko kilometara severozapadno od Prozora i tu proveo čitavu noć očekujući naređenje za uvođenje u borbu. Sa osmatračnice štaba bataljona, gde su se nalazili i komandiri četa, pratili smo po vatri žestoku borbu između jedinica 3. udarne divizije i italijanskih snaga koje su se uporno branile iz solidnih prozorskih utvrđenja. U toku iste noći u Gmiće je stigao i 1. bataljon naše brigade. Noć je bila tamna i prohladna, sa povremenim snegom, a u prozorskoj kotlini ključalo je kao u kotlu. Prema vatri i poklicima boraca mogla se jasno oceniti kako se borbena linija pomera i sve više sužava obruč oko opkoljenog italijanskog garnizona. U samo svitanje u borbu je uveden i naš bataljon, bez 3. čete koju smo ostavili u rezervi. Imali smo

da likvidiramo italijansku posadu koja je i dalje pružala jak otpor iz utvrđenih bunkera u rejonu Mejdan na severozapadnom kraju Prozora. Kada je posle jednočasovne borbe usamljena italijanska posada napustila utvrđenja i pokušala da se izvuče u jugoistočnom pravcu, dočekali smo je i zarobili. Pošto je istog dana uveče krenuo za selo Vrsi kod G. Vakufa, gde je stigao sutradan 18. februara izjutra. Tu je ostao do 21. februara.

U toku 21. i 22. februara jače neprijateljske snage od Bugojna uspele su da zauzmu G. Vakuf, pokušavajući da prodru uz reku Vrbas. Naš bataljon se 23. februara nalazio na položaju u rejonu sela Zdrimce, i to 1. i 2. četa na liniji k. 870, — k. 728 — Baba (k. 810), dok se Treća nalazila pozadi u rejonu s. Seoci, u bataljonskoj rezervi. Ovog dana pre podne nemačke snage su napadale uz jaku podršku artiljerije i minobacača. Njihova artiljerija velikog kalibra tukla je povremeno i rejon sela Seoci gde se, pored 3. čete, nalazio Radni vod i štab bataljona. U žestokoj borbi koja je nastavljena i posle podne, neprijatelj je uspeo da našu 2. četvu odbaci u rejon Surdupa (k. 909), pokušavajući da delom snaga zaobiđe njeno desno krilo. Da bi ovo osujetio štab bataljona je naredio da se 3. četa u rastresitom poretku prebaci preko otkrivenog terena severozapadno od Seoca i napadne levi bok ovih neprijateljskih snaga. Predvođena odvažnim komandrom Anđelkom Rodićem ova četa je, i pored jake neprijateljske artiljerijske vatre uspela da se bez gubitaka prebaci i bočno napadne neprijatelja. Tako su neprijateljske snage dočekane sa fronta i istovremeno napadnute s boka, prisiljene da se uz osetne gubitke povuku prema selu Zdrimcima. Nešto kasnije kada je počeo da pada mrak, neprijatelj je otpočeo iznenada da zasipa položaj 3. čete jakom minobacačkom vatrom. Zadovoljni pobedom, a sledeći primer svog komandira i komesara koji su inače imali običaj da potcenjuju neprijateljsku vatru, borci su počeli da se neoprezno kreću po položaju. To im se ovog puta teško osvetilo. Jer, dok su komandir Anđelko Rodić i komesar čete Rade Trninić sa nekoliko boraca i četnih kurira stajali na položaju i komentarisali o uspešnom napadu, među njih je tresnula minobacačka granata. Jedan borac ostao je na mestu mrtav, dok su komandir i komesar teško ranjeni. Kasnije je i komesar čete podlegao ranama. U teškoj borbi ovog dana bataljon je imao 3 mrtva i 9 ranjenih, među kojima su bili komandir i komesar čete i jedan četni

kuvar. Osmotreno je da je neprijatelj u toku dana sa borbene linije odneo oko 20 mrtvih i teže ranjenih, dok je broj lakše ranjenih verovatno bio veći.

Kada je po naređenju Vrhovnog štaba u rejonu Gornjeg Vakufa preduzet protivudar, 3. i 4. bataljon nalazili su se u sastavu levokrilne napadne kolone, na severozapadnim padinama Raduše, pod neposrednom komandom komandanta brigade Karanovića.

U toku 4. marta naš bataljon je imao zadatak da sa linije s. Pernica — Bukov grm — s. Planinica napadne neprijateljske snage na prostoriji Tihomišlje — Gračanica i spreči pokret komunikacijom Bugojno — G. Vakuf. Međutim, na pravcu Pernice neprijatelj je pružio žilav otpor i odbio naš napad, dok su ostale jedinice bataljona uspele da zauzmu rejon k. 1115 i Pelovac (k. 1152). Sutradan smo obnovili napad na neprijateljske položaje u rejonu s. Pernice i severnije od Pelovca (k. 1152). U žestokim borbama koje su vođene ceo dan, neprijatelj je odbačen prema Gračanici i Pavića-polju. U ovoj borbi bataljon je imao 2 poginula i 3 ranjena, dok je prema proceni kod neprijatelja bilo oko 40 ranjenih i poginulih. Zaplenjeno je: 1 mitraljez, 1 automat, 4 puške, više hiljada pušcanih metaka, nekoliko vojničkih ranaca i razne druge opreme.

Sledećeg dana, 6. marta, bataljon je dobio naređenje da se sa pomenutih položaja prebaci na prostoriju Sugine Bare — Serića Staje radi napada na neprijateljske snage koje brane deo ceste između Tihomišlja i Podgrađa. Bataljon je izvršio pokret bez borbenog dodira sa neprijateljem. Međutim, sutradan oko 11 časova stiglo je naređenje komandanta brigade da odmah krenemo u napad na neprijatelja u rejonu s. Han-Ploče, na komunikaciji Bugojno — G. Vakuf, i da razbijanjem ovih neprijateljskih snaga sprečimo dalji pokret pomenutom komunikacijom.

Na tok i način izvršenja ovog zadatka uticao je i jedan interesantan slučaj koji je nezaboravan. Toga dana iz Prozora je stigao intendant bataljona koji je, pored drugih namirnica, doneo i poveću količinu dobrog crnog vina. Kada je stiglo naređenje štaba brigade, u bataljonu je već bio podeljen ručak. Trebalo ga je što pre završiti i krenuti na zadatak. Intendant je predložio da se borcima podeli i vino. Ne razmišljajući o posledicama, a možda i zbog toga što se i nama u štabu bataljona pilo vino, prihvatili smo predlog komandanta. Međutim,

ispalo je da je svaki borac dobio po pola porcije odnosno oko pola litra vina i u žurbi na brzinu popio. Kada se krenulo na zadatak, kompletan Stab bataljona sa odeljenjem minobacača našao se u streljačkom stroju 2. čete, što u toj prilici nije odgovaralo. Bataljon se kretao strmim i veoma inspresecanim zemljištem, dobrim delom pokrivenim niskom šumom. Svaka četa krenula je u četnim kolonama svojim pravcem, ali su se borci i starešine zahvaćeni dotada neviđenim raspoloženjem, razvili bez naređenja u streljački stroj. Svi su, tako reći, jurnuli pravo niz strminu — niko nije hteo da izostane niti da koga pusti ispred sebe. Čete su se kretale gotovo bez isturenih patrola, kao da neprijatelj ne postoji. Ovo je bilo tim opasnije ito je teren bio veoma nepregledan.

Slučaj je hteo da se i neprijatelj u manjim kolonicama istovremeno kretao prema nama, ne primećujući naš pokret. Tako je došlo do iznenadnog susreta jedne nemačke patrole i 2. voda 2. čete na čijem se čelu nalazio njegov hrabri komandir Pepo Zarić. Ipak je neprijatelj bio oprezniji i brzo se snašao. Iznenadena Nemač, koji je sa šmajserom preko grudi išao na čelu kolone, prvi je potegao obarač i iz neposredne blizine, svega nekoliko koraka, sasuo smrtonosni rafal u grudi vodnika Zarića. Zatim je naglo ustuknuo nazad i sa kolonom se dao u bekstvo kroz gustu šikaru. Naši borci, iako iznenadena, brzo su odgovorili vatrom i uz povike jurnuli za Nemačima. Ovo se trenutno prenelo na ceo bataljon, i povici »juriš ... ura .. a-a«, pomešali sa puščanom i mitraljeskom paljbom, odjekivali su •okolinom. Iznenadena Nemci nisu mogli odoleti nezadrživom naletu čitavog bataljona koji je jurio niz strme kose ka cesti Bugojno — G. Vakuf. Okrenuli su se i počeli da beže ka selu Han-Ploče.

Međutim, dok je bataljon gonio neprijatelja ka selu Han-Ploče drugi nemački delovi sa kose iznad sela Podgrađe dočekali su nas s desnog boka jakom mitraljeskom vatrom. A kada su naše jedinice izbile u selo Han-Ploče, a mestimično i na samu cestu, na njih je otvorena vatra i s levog boka iz rejona sela Moščani. Tako se bataljon našao uklinjen u neprijateljski raspored, pod udarom vatre s fronta i s oba boka. Pošto je bilo očigledno da bi nas držanje dostignute linije stalo velikih žrtava, štab bataljona je doneo odluku da se jedinice postepeno povuku ka selu Osredak i Lučem polju. Ovaj napad bataljona pratio je sa svoje osmatračnice komandant brigade Karanović

i kasnije nam rekao da je bio zabrinut zbog kritične situacije, ali je zadivljen smelim jurišima celog bataljona.

Sledećeg dana, 8. marta ujutru, dok se bataljon nalazio u rejonu selo Osredak, selo Laze, Luče polje, patrole su otkrile približavanje neprijateljskih delova pravcem od sela Han-Ploče i sela Moščani. Jedinicama je skrenuta pažnja da dobro maskiraju svoje položaje. Pošto je teren bio pošumljen i veoma nepregledan, a levo i desno od nas nije bilo naših jedinica, naređeno je 3. četi da isturi patrole u pravcu sela Pernice i obezbedi levi bok, dok je 1. četi, koja se nalazila na desnom krilu, naređeno da obezbedi desni bok.

Kad su negde oko 10 časova neprijateljski prednji delovi izbili pred naše isturene zasede, dočekani su iznenadnom puščanom i mitraljeskom vatrom i prinuđeni da se sa znatnim gubicima povuku. Međutim, ubrzo je otkriven pokret jačih neprijateljskih snaga prema našem položaju, koji je otpočela da tuče i njegova artiljerija. Oko podne neprijatelj je preduzeo organizovan napad i to glavnim snagama na pravcu sela Han-Ploče — Luče polje, gde se nalazila i glavnina našeg bataljona, a slabijim pravcem selo Moščani — selo Laze prema našoj 3. četi. Zahvaljujući upornosti boraca, dobro pripremljenim položajima i pogodnom terenu, bataljon je uspeo da u oštroj borbi zauzastavi frontalnan napad brojno i tehnički jačeg neprijatelja i održi svoje položaje, koji su i dalje neprekidno zasipani jakom mitraljeskom vatrom. Međutim, komanda 3. čete nas je obavestila preko kurira da se jača neprijateljska kolona od sela Pernica kreće kosom u pravcu Nišana i da je zbog toga uputila jedan vod da posedne položaje u rejonu Parduše (t. 1204) i omogućući prihvatanje ostalog dela čete, koji će se po delovima povlačiti u tom pravcu. U stvari, ovakva mogućnost bila je predviđena i zadatkom čete prilikom njenog upućivanja na položaje u rejon sela Laze. Ali, ovim pokretom na pravcu sela Pernica — Nišan neprijatelj je pretio ne samo levom krilu bataljona, već bi izbijanjem na Oglavak (t. 1517) zaobišao položaje bataljona i ugrozio njegovu pozadinu. S obzirom na istovremeni jak napad sa fronta, bataljon bi se našao u veoma teškom položaju, a pogotovo što bi mu, ovakvim manevrom neprijatelja, bio otkriven i ugrožen i desni bok. Zbog toga je štab bataljona naredio 2. četi da se odmah prebaci u rejon Oglavka i onemogućući neprijatelju da preko Nišana izbije na ovaj veoma važan oslonac. U isto vreme naređeno je da se i 1. i 3. četa organizovano izvlače u tom pravcu. Naše jedinice su se povlačile pod frontalnim pritiscima.

skom neprijatelja sa pravca Luče polje — Oglavak, i pod istovremenom bočnom vatrom sa linije Nišan — Oglavak.

U rejonu Oglavka 2. četa je dočekala neprijateljsku kolonu od Nišana i odbacila je nazad. Kada su tu pristigle i ostale dve čete, bataljon je poseo položaj i uspeo da odbije sve napade isturenih neprijateljskih delova. Predveče dobili smo naređenje komandanta brigade da se povučemo i posednemo položaj na Plandištu (plato Raduše planine) radi zatvaranja pravaca od Oglavka i s. Voljice.

Iako je bio početak marta Raduša je bila pokrivena snegom debljine preko jednog metra. Kada se ima u vidu umor ljudstva bataljona posle dvodnevne borbe, a uz to slaba i neredovna ishrana, onda je jasno da nas snežni vrhovi Raduše nisu naročito privlačili. Tu se nije mogao naći ni krov nad glavom, a noć, pošto je neprijatelj pod ovim uslovima retko napadao, trebalo je iskoristiti da se ljudstvo koliko-toliko odmori. Zato je štab bataljona naredio komandama četa da na određenim pravcima postave zasede i upute patrole, a da ostalom ljudstvu omoguće odmor. Radni vod bataljona bio je prilično udaljen na jugoistočnom podnožju Raduše u planinskom selu Jaklići. Uostalom nije bilo ni predviđeno povlačenje bataljona na plato ove planine. Zbog toga borci nisu dobili večeru, a nije se moglo ni očekivati da bi kuvari, i pored najvećeg požrtvovanja i napora, bili u stanju da se noću kroz šumu i dubok sneg probiju do bataljona. Druga nezgoda bila je u tome što se prilikom probijanja kroz dubok sneg obuća boraca, a delimično i odeća, potpuno raskvasila. Naročito je bilo teško onima sa oputašima od sirove goveđe kože. Sto se više spuštala noć, borci su se sve više smrzavali na pustoju snežnoj planini. Kada je trebalo naložiti vatre, ispostavilo se da u čitavom bataljonu od preko 200 boraca nema nijedne sekire. Ova vrsta »naoružanja« nalazila se daleko u Radnom vodu. Zato smo grane četinaraja za vatru i prostirku lomili golim, prozeblim rukama. Ali, i pored mnogo truda, vatre nam se nisu rasplamsale kako smo želeli. Pod njima se topio sneg, a borci se gušili od dima. Ipak je umor bio jači od gladi i zime. Borci su brzo padali u san, kome nisu odolevali ni dežurni za loženje vatre. Čim bi se spustili na prostrto granje, počeli su da hrču. Najteže je bilo onima u zasedama. Dva sata do smene činila su im se beskonačno duga. I članovi štaba bataljona i komandi četa dežurali su na smenu i obilazili jedinice.

Kada je počelo da sviće većina boraca bila je na nogama. Osvanuo je oblačan i tmuran dan. Poseli smo položaje i pripremili se za borbu.

Bilo se već sasvim razdanilo kada je zamenik intendanta bataljona Svetko Mandić sa grupom kuvara i konjovodaca (bez konja) stigao sa kazanima hrane. Kuvari, koji se inače ugodnije osećaju kad im je vod što dalje od borbene linije, ovog puta su se zbog toga našli u velikoj neprilici. Zalili su se da su im se konji zaglavili i da su toliko iscrpeni da će ih teško izvući. Bilo je i šale na račun kuvara i njihovih muka. Tako je neko od boraca dobacio:

— Ne mari imate vi dobra leđa, kao stvorena za nošenje tereta . . ., možete i bez konja donositi hranu na položaj. Drugi je dodao da im je bez konja bolje, jer su manja meta . . .

Tog jutra ni neprijatelju se nije išlo na Radušu. Nije mu bilo prijatno da se iz njenog podnožja, gde nije bilo snega, probija ka snežnim vrhovima obavijenim sumaglicom, na kojima su ga čekale naše snage. Zbog toga je dejstvovao veoma oprezno.

Bataljon je poseo položaje na Plandištu: k. 1721, k. 1694 i k. 1665. Levokrilna četa isturila je jednu desetinu radi osmatranja prema Oglavku, a desnokrilna radi izviđanja pravca od Voljice i veze sa jedinicama 3. bataljona koji se nalazio na oko 2—3 km udesno od nas. Negde pred podne naši osmatrači su primetili neprijateljske delove kako se obazrivo kreću u pravcu desnokrilne i levokrilne čete. Naše zasede su pritajeno čekale da im se što više približe, dok su oni nasumice otvarali vatru iz »šaraca«, verovatno s namerom da nas izazovu da se javimo i otkrijemo. Njihovo sporo i obazrivo kretanje već je počelo da nervira borce koji su nepomično ležali na dubokom snegu.

Tek oko dva časa posle podne zasede 1. i 2. čete otvorile su vatru sa bliskog odstojanja na neprijateljske prednje delove. Posle kraće borbe ovi delovi su se povukli do prvih čuka i odatle nastavili vatru. Nešto kasnije pristigli su i ostali neprijateljski delovi i otvorili vatru u pravcu našeg položaja. Naređeno je da se vatra ne otvara sve dok neprijatelj ne podiđe sasvim blizu. Ubrzo se nad vrhovima Raduše pojavila »roda« i posle nekoliko krugova odletela u pravcu Sarajeva. Neprijateljska artiljerija počela je da tuče položaje 1. i 2. čete. Kad je neprijatelj podišao našim položajima, otvorili smo mitraljesku a za-

tim i puščanu vatru. U borbi koja se produžila do mraka naši su uspeli da odbiju sve pokušaje neprijatelja da ovlada platoom Plandište.

Ovog dana veza sa štabom brigade jedva je postojala. Kuriri koje smo ujutru uputili nisu se vratili. Znali smo samo da položaje na Raduši 2—3 km istočnije od nas drži 3. bataljon naše brigade i da levo od nas nema naših jedinica. Pošto su i neprijateljske snage iz Vukovskog polja pretile da u toku večeri prodru u Sćitsku kotlinu i ka Prozoru, to je postojala opasnost da naš bataljon na Raduši bude odsečen od glavnine. Ovo je verovatno bio glavni razlog što smo iznenada dobili naređenje za povlačenje ka Prozoru. Naređenje nam je preneo komandant 3. bataljona i to na veoma originalan način. Pretpostavljajući da bi upućeni kurir zbog oribližavanja mraka i velikog snega mogao da zakasni, on je i sam počeo da me po imenu doziva sa oko 3 km daljine. Zahvaljujući njegovom gromkom glasu nekako smo se sporazumeli o čemu se radi. Ubrzo je naređeno da se bataljon pripremi za povlačenje koje smo preduzeli u sumrak. Radnom vodu u selu Jekići takođe je naređeno da se povlači ka Prozoru i da nas na određenom mestu sačeka sa večerom.

Večeru — porciju variva sa parčetom mršave govedine — primili smo na određenom mestu, a zatim kroz tamnu noć produžili ka Prozoru gde je trebalo da nas dočeka intendant bataljona, Mirko Kecman, sa konačarima, koji je dobio zadatak da uhvati vezu sa štabom brigade i u nekom selu pripremi prenoćište.

Prekinuvši na brzinu kontakt sa neprijateljem na Raduši, naš bataljon je sada bio u neizvesnosti dokle je neprijatelj te večeri dopro. Sem toga nismo imali veze ni sa jednom našom jedinicom. Najviše nas je zabrinjavalo naglo povlačenje 3. i ostalih bataljona koji su zatvarali pravac G. Vakuf — Prozor jer, ukoliko bi neprijatelj brzo prodro preko Vilića-gumna ih od Ravnog preko Sćita, naša odstupnica bi bila presečena. Zbog toga smo preduzeli posebno obezbeđenje.

U toku pokreta zamenik komandira 2. čete, Milo Bulajić, koji se sa jednom desetinom nalazio u prethodnici, obavestio je da se na položajima oko kilometar ispred nas nalazi neka jedinica čija pripadnost nije utvrđena. On pretpostavlja da su neprijateljske snage. To je u štabu bataljona ozbiljno shvaćeno, pa smo patrolu koja nas je obavestila vratili sa naređenjem da

Bulajić utvrdi da li se zaista radi o neprijateljskim snagama i tačno nas obavesti o položajima na kojima se nalaze. Za to vreme pozvane su komande četa i na brzinu napravljen plan za eventualni proboj kroz neprijateljski raspored. U prvu liniju određene su 2. i 3. četa, zatim Radni vod, a pozadi njega 1. četa. Svi borci bili su obavješteni o situaciji, čete su izdvojile najbolje bombaše i tako krenule očekujući svakog trenutka mitraljeski rafal. I mi smo bili spremni da odgovorimo vatrom. Međutim, ubrzo nas je obavestio lično Bulajić da su pred nama delovi 7. banijske divizije koji su dobili zadatak da u toku noći zadrže te položaje.

Produžili smo do sela Lapsunj, nedaleko od Prozora, gde su nas dočekali konačari sa pripremljenim razmeštajem na prenoćište.

Milan BOSNIĆ

